

Acésta f6ia ese cate 3 c6le pe luna si costa 2 fiorini v. a. pentru membrii asociatiunei, 6ra pentru nemembrii 3 fr. Pentru strainatate 10 franci cu porto duplu alu postei.

TRANSILVANI'A.

F6i'a Asociatiunii transilvane pentru literatur'a romana si cultur'a poporului romanu.

Abonamentul se face numai pe cate 1 anu intregu. Se abon6dia la Comit6tulu asociatiunei in Sibiu, s6u prin posta s6u prin domnii colectorii.

Nr. 17.

Brasiovu 1. Septembre 1878.

Anulu XI.

Sumariu: Consideratiuni ortografice. (Urmare.) — Cuventu de deschidere, rostitu prin direct. despart. XI. — Recensiu-nea unoru ABCdare romanesci. — Vesuvulu. — Din comitatulu Bistriti'a-Naseudu. — Cronic'a scolastica din Romani'a. — In temnitia. — Bibliografia.

Consideratiuni ortografice.

(Urmare).

Scopulu scientificu alu ortografiei nu p6te fi de a subordina structur'a organica a limbei la capritiele cele frivole ale diferiteloru idiome si moduri de pronunciare; ci din contra — reduc6ndu pe aceste t6te la adeverat'a loru val6re, amesuratu insusiriloru firesci ale limbei, — tient'a ortografiei se fia, de a stabili atari norme pentru scriere, cari — conservandu integritatea caracteristica a cuventulu — se lase locu de miscare libera pentru pronunciarea cea mai corecta a lui; — d. e. crescú — cresci — cresce, etc.

Acésta scriere concede pronunciarea si cea corecta a Banatianulu: cresce, si cea mai pucinu corecta a Sibiiianulu: crește. — f6ra de a alter6 derivatiunea etimologica a cuventulu si form'a cea naturala a gramaticiei.

Intrebamu — asia dara — pe fonetisti: cu ce ratiune scientifica scriu ei: cresc — crești — crește? — cu ce dreptu jefuescu ei o parte a romaniloru de o pronunciare mai preti6sa decatu a loru?

Ardeleanulu — candu scrie asia, dupa cum si pronuncia: f6ta, m6sa, t6ta, frumoša etc. nu impedece pe celu din Bucuresci se pronuncie: fata, masa, toata, frumoasa; pe candu fonetistulu candu scrie „fat6” — (si totusi pluralulu fete?) impedece si pronunciarea si scrierea mai corecta. Se fia 6re ast'a ratiune scientifica?

Si coconasii dela Bucuresci, carora limb'a cea subtire — eredita dela ciocii greci — li s'a mai ascutitu si prin guvernantele francese — cu ce resonu voru se sil6sca pe toti romanii de a estermin6 sonulu „ci” din terminatiunea tiune, candu — in contra analogiei din cuventele: rogatiune, intielep-tiune, plecatiune, inchinatiune etc. — scriu: constituțiune si constituție, dispoșițiune si dispoșiție, națiune si nație etc. etc.? (dupa cum i mai place excelentiei sale d-lui ministru).

De unde au luatú ei ratiunea (se nu-i dicemu: rafi'a) scientifica, candu scriu: Cluj, Blaj. Dej etc. dupa ce se scie, c6 ele se deriva din cuventele latine: Clusium, Blasius, Desiderius etc., si

romanii nici nu le pronuncia cu *j*, dar cu *s* muiatu: Clusiu, Blasiu, Desiu etc.?

Apoi ce consecintia scientifica potu se aiba fonestii cu lapedarea lui *i* in sufixele: antia, entia, intia, tiu, etc. candu scriu ședintă, credință, preș, etc. — pe candu pe de alta parte si ei scriu: parenti, intielepți, aștepți, fara se lapede pe *i*?

Mai departe, — d6ca fonetistii canta pentru fiacare sonu liter'a corespundiat6re, si de aceea punu la *d, s, t* cate o coditia, pentru ce nu sunt consecinti de a urm6 asemenea si la *c* si *g* candu se inm6ia inainte de *e* si *i*? — si pentru ce le impedece cu *h*, candu nu se inm6ia? — D6ca *c* si *g* au tonulu loru nestramutaveru, de ce nu scriu: incipui in locu de inchipui si gimpe in locu de ghimpe? Ori d6ca se inm6ia, de ce nu le cinstescu si pe ele cu ordinulu celu stralucitu alu c6dei dobitocesci, d. e.: fac — faci, ori faș, fug — fugi, ori fug — etc. etc.

6ta asia dara din aceste pucine exemple vedemu, c6 fonetistii prin modulu loru de scriere nu numai c6 nu si pota ajunge scopulu de a scrie cum pronuncia, si de a afla pentru fiacare sonu si jargonu liter'a corespundiet6re, — dara ei totu de-o data cadu si in cele mai mari inconsecintie, — stricandu si corumpendu formele de derivatiune ale cuvintelor, intunecandu si complicandu regulele cele sistematice si simple ale gramaticiei, — alunecandu asia pe unu terenu cu totulu strainu de natur'a limbelor romanice.

In t6te aceste gresieli si scaderi cadu fonetistii numai si numai din cauza, c6 nu au peetransu cu deseversire in natur'a cea eminentu euphonica a limbei romane, dupa care nu inriurinti'a cea straina, nu c6rpiturile fonetice, ci aflarea reguleloru symphonice innascute limbei n6stre e bas'a, pe care trebuie se se stabiliseze ortografi'a romana cu litere latine.

Mai inainte de a ne esplic6 mai lamuritu in privinti'a ast'a, se vedemu si celelalte ratiuni, la cari se prov6ca fonetistii, spre justificarea sistemei loru.

Ratiuni pedagogice. Fonetistii dicu, c6: „ortografi'a fara semne e grea. E greu de a inveti6 pe copii si pe straini limb'a romana cu ortografi'a fara semne” etc.

D6ca ortografi'a romana fara c6de si c6rne e

grea, apoi e grea numai pentru cei lenesi si idioti, — éra pentru altii nici decum.

Altu-cum se ne ierte fonetistii, — ortografi'a nu se face nici pentru copii, nici pentru straini, cu atatu mai pucinu pentru idioti: ci pentru natiunea romana.

Ortografi'a romana se invétia de romani cá si de straini, de tineri cá si de betrani — in doue chipuri: adeca pe calea mecanica si pe calea científica.

Pe calea mecanica ori-cine o invétia, de nu mai lesne, dar celu pucinu tocmai asia de lesne fara semne, cá si cu semne; — elu cuprinde cuventulu asia dupa cum i se infacisiédia mai antaiu, si prim'a intipuire ortografica i remane pana traiesce.

Asia candu s'a introdusu dincóce de Carpati ortografi'a Cipariana, toti romanii, tineri si betrani, barbati si femei, invetiati si neinvetiati, indata au cuprinsu nou'a ortografia fara semne singuru pe calea mecanica; — si se credeti, cá pana si femeile si copiii, cari nu se ocupa seriosu de partea científica a ortografiei etimologice, scrieau si ceteau cu multu mai corectu fara semne fonetice, decatn multi fonetisti cu córne si códe din diu'a de astadi!

Déca inse cineva invétia ortografi'a romana in modu scientificu, apoi atunci chiaru cá sunt de prisosu si córneli si coditiile.

Fonetistulu — dupa cum amu vediutu mai susu — inca trebue se ia privire la fantan'a etimologica a cuventului, si trebue se scia cá unde se schimba d. e. vocalele: a, e in: ä, ë, etc. — apoi consonantele: d, s, t — in: ð, ş si ț etc. Éra déca scie, apoi nu mai are trebuintia de aceste córne si códe; — si déca totusi le-ar mai folosi, apoi ast'a ar semena cu procederea caletoriului pe calea ferata, care ar mai luá cu sine si unu Cicerone, se i arate drumulu.

De aci se vede, cá fonetistulu, cu sofism'a ratiunei sale pedagogice numai cade intr'unu circulu vitiosu, din care nu póte esi fara de a'si depune córneli si códele.

Apoi asiu vedé eu pe pedagogulu acell'a foneticu, in ce chipu va esplica elu invetiachelului seu gramatic'a fara *u* finale, care e bas'a tuturoru fleisiuniloru in genu, numeru si casu, in modu, timpu si persóna etc.? — in ce modu va capacítá elu pe scolarulu seu, cá din „tot“ cum vine „totul,“ „toată“ si „toți?“ de unde a intrat *u* intre *t* si *l*? — de unde *a* intre *o* si *t*? — de unde coditi'a la *t*? — de ce se pune dupa „ț“ si unu „i“ la „toți,“ la „Marția“ etc. éra la „toița“ nu? — de ce se cetesce *peatra* si *toata* cá „pétra“ si „tóta,“ — éra: *dealbare, preambulu, coaliatu* etc. nu se póte ceti cá *délbare, prémbulu, cóliatu* etc.? — ce deosebire e intre *é, ó* si *ea, oa*? cum vine din *oaiá* pluralulu *oi*, si din *foaiá* — *foi*? — cum din *rugatu*, mutandu-se *u* in *iune*, se face *rugaciune* si nu *rugatiune*, éra din *deputatu* — mutandu-se *u* asemene in *iune*, — totusi nu se face nici: *deputatiune*, nici „deputaciune,“ ci „deputatiune“ séu

chiaru „deputatiune“ séu ambele, dupa placerea domnului ministru?

Vedi bine, cá unde nu e cugetare, nu e nici consecintia; unde nu e gramatica, nu póte fi vorb'a nici de ortografia!

Numai din confusiunea ast'a fonetica ni potemu esplica unele aparitiuni fonetico-ortografice cá cele urmatóre, mai cu séma candu din intemplare se mai si perde peruc'a cu códa, d. e. *Fata de minister* (facia de ministeriu, ori fét'a vr'unui ministru?), — *dama de carne* (se intielege cá cu coditia); — *epistola adresata la Budáu* (Buzen) *din cauda* (caus'a) *coditei* (coditiei) *a ajuns prin Blaj* (Blasiu) *la Buda in Ungaria*. Apoi *Fosta* (sic) *dela „Romanulu“ nu e cá Foita* (nu scimu „foita,“ ori „foița“) *dela „Tel. Rom.“* etc.

Ce se mai dicemu de: *cântă, mână, fugi, boboci?* etc. Sunt aceste *cânta* ori *cântă*, — *mána* ori *mână*, — *fugi* ori *fugi*, — *boboci* ori *boboci?* etc. Si *principii* (die Fürsten oder Grundsätze?), *cuscrii* (cuscrii si cuscrie), *copii* (copii si copie), *domnii* (domnii ori domni?)). Sunt tóte aceste fete ori fetiori?

Éta asia dara d-loru dela fonetica, v'ati insusitu pana la unu locu etimologi'a, fara se ve tieneti cu consecintia de ea! Ati luatú sarcin'a fonetismului, fara se ve ajungeti scópu. Ati vrutu se inlesniti instructiunea limbei — fara de nici o ratiune pedagogica.

Copii nostri invétia cu multa usiurintia alte limbi cu ortografie cu multu mai grele: cum e cea francesca, cea englesa, pana si cea germana, slava, ungara etc. — de ce se nu póta ei invetia si ortografi'a propriei lorú limbi si fara semnele fonetice, ce numai li impedecca, éra nu usiuréza calea?

Dar ni se pare, cá nu disciplii, ci dascalii sunt acei ce nu-i taia capulu la ortografia.

Apoi strainulu — invetie si elu limb'a nóstra cea usióra, cum invetiamu noi pe a lui cea grea! De ce se ne facemu totu numai noi slug'a lui dêrloga?

Ratiuni economice. E destulu de cunoscutu, cá vechii romani erau calculatorii cei mai reali, si in cestinile economice intreceau si pe englezii cei cu sange rece de astadi. Cu tóte aceste ei in inzestrarea cuviintiósa a ortografiei lorú n'au crutiatu nimica. In locu de *senat* au scrisu *senatus*, in locu de *videm* — *videmus*, in locu de *prat* — *pratum* etc. Va se dica, in locu se lapede ceva din pronunciare, au mai adausu la ea cate doue litere *us, um* etc.

Italianulu, in locu se scia in dialectulu neapolitanu: un uóm buon, mai bucurosu a primitu pe cela prodigu alu florentinulu *uno uomo buono* etc. Asia francesulu, in locu de: *nu som, eu danse, el finis* etc. scrie *nous sommes, vous dansez, elles finissent* etc.

Tóte aceste s'au facutu si se facu din consideratiuni mai superióre si mai generóse ale sciintiei, ale insusirii limbei, ale perfectionarii ortografice etc., unde avariti'a nu are locu.

Numai romanulu fonetistu s'a vediutu indemnatu

de a fi mai moșicosu tocmai acolo unde nu trebuie, — éra unde pôte fi cu dreptu cuventu mai crutiatu, acolo e cu man'a sparta. Elu d. e. eliminéza pe *u* finalu, care e simbolulu celu mai caracteristicu alu limbei romane, care e bas'a si punctulu de manecare a întregi gramatice, care în limb'a noastră e aceea ce în limb'a latina *us* si *um*, în cea italiana *o*; elu ilu desereditéza din drépt'a lui moscenire, în favórea lipiturilor fonetice, sub pretestu de economia.

Dar ce economia — rogu-ve! e aceea, candu lapedati unu *u* finale, si apoi încarcati cuventulu cu totu felulu de gónge, pe d'asupra si pe de desubtu, d. e.: împărtașiți, invěțătură, infășași, țărănește etc.

Ce economia mai pôte fi aceea, candu mai antaiu trebuie se scrie cuventulu, apoi se se rentórne *d'a capo*, cá se puna córnelé si apoi éra se mai face odata calea manzului, ca se puna si códele? Pana atunci etimologistulu, mergundu înainte, a mai scrisu doue trei cuvinte cu *u* finale cu totu.

Ce ar' dice lumea de unu atare caletoriu, care ajungundu cu drumulu de feru pana la prim'a statiune, s'ar' mai întórce odata cá se-si iea si bagagi'a, apoi inca odata cá se-si mai iea cu sine si niscari servitori cari se-i arate drumulu? De buna séma ar' dice, cá e coptu pentru cas'a nebuniloru. Caletoriuulu cu mintea întréga între aceea a înaintatu cu trei statiuni înainte. Si vedeti, ast'a este ratiunea economica a fonetistiloru cu semnele loru, ce incurca calea pe de-o parte si pe de alt'a a cuvintelor. Pana face fonetistulu 10 statiuni, etimologistulu a percursu deja 30 de statiuni, cu tóte cá la fia-care statiune a mai statu si pausatu cate ceva si în hătêrulu lui *u* finalu.*)

Fonetistulu nu gandesce nici aceea, ce perdere economica mai are si culegatoriulu de litere, care are se adune tipariulu dintr'atate litere, cate ceru semnele cornurate si codate? D'apoi corectur'a, revisiunea?

Slavii, cari — din antagonismu catra biseric'a ortodoxa — au primitu literele latine cele nepotrivite limbei lor, — precum sunt Cechii, Polonii, Croatii, Slovaci etc. — sunt cei mai necesitati de a recurge la semnele fonetice; dar' totusi au avutu atat'a prevedere economica, încatu le-au asemnatu loculu numai de-asupra, nu si de desubtulu cuvintelor.

Ungurii cu ortografi'a lor eminentu fonetica s'au restrinsu pe langa punctuatiunile deasupra vocaleloru, éra consonantele derivate le au formatu — nu cu ajutoriulu de coditie, ci mai bine prin compositiune, d. e. *szeszgyár*, *gyönyörűség* etc. Si atunci candu literatii magiari isi batu capulu, cá cum aru poté ei scrie si fără accentu, cá se nu fia siliti a se mai întórce spre a le pune pe de-asupra: romanii fonetisti introducu semnele de amendoue neamurile.

Germanulu a preferitu de a acumula doue trei litere pentru espressiunea unui sonu de consonanta derivata, decatu se fia silitu de a se mai întórce spre

a pune si pe de desubtulu cuventulu semne fonetice. D. e. în locu se scria: „Wirtșaft“ cu coditia, mai bine mai adauga doue-trei litere si scrie *Wirthschaft* si merge înainte. Englesulu asemenea, pentru-că timpulu e moneta!

Fonetistii, din economi'a lor cea întortocata, mai bine mutiléza cuventele, cá se face locu codârlor: *đ, ș, ț*, decatu se conserve pe semi *i*, ce le înmóia; si de aceea mai bine scriu: credința, ființa — în locu de *credinti'a, fiinti'a*. Si totusi, de economi buni ce sunt, în locu de *é* si *ó*, ce ocupa numai cate unu spaciu simplu, scriu *ea* si *oa*, ce cuprindu doue spacie, d. e. în locu: *cera frumoșă*, scriu *ceara frumoasă*. Dupa teori'a fonetica unu semnu încornuratu pôte schimba sonulu lui *a* în „ă“, éra unu accentu de asupra lui *e* si *o* nu-lu pôte straforma în *é* si *ó*, ci trebuie scrisu *ea* si *oa*. Ai vediutu minune! Este asta ratiune economica? Este o consecintia?

Ei numera cati *u* finali, cati *i* de langa *d, s, t*? — cate accente de intonare de-asupr'a vocaleloru potu economisa? — éra de miile de córnelé la *ă, ă, ă*, etc., de nenumeratele códe la *đ, ș, ț*, — de *ea* si *oa* cele destulu de dese, cu cari încarca si incurca cuvintele, schimbându-le în totu momentulu, nici o grigie n'au!

Se vede asia dara lamuritu, cá pentru nimene nu se potriveste asia de bine proverbulu santei scripture, cá *stracura tientiarii si inghitu camil'a*, — cá pentru fariseii fonetici.

(Va urma).

Cuventu de deschidere.

rostitu prin directorulu despartimentulu Alimpiu Barboloviciu la ocasiunea adun. gen. a desp. XI. alu asociat. trans. pentru literatur'a romana si cultur'a poporulu romanu, ținuta la 16. Iuliu 1878 în comun'a Basesci.

Motto: „Latin'a ginte e Regina
Intr'ale lumei ginte mari,
Ea pórtă în frunte-o stea divina,
Lucindu prin tempii seculari.
Alecsandri.

Onorata adunare!

Orizonulu limbei romane érá întunecatu prin nuorii cei grei ai furtunelor seculari, si numai din candu în candu 'si reversá radiele sale preste natiune, cá se aprinda în ânim'a aceleia amórea natiunei si schinteia civilisatiunei si a spiritulu natiionale. Un'a dintre ficele strabunei ginte latine, natiunea romana, a fostu sguduita într'atata de furtunele seculare, faci'a ei cea mandra a fostu în asia mesura negrita de plesnele viscóléloru si încretita de sîróiele lacrimelor, suferintiloru seculare, în catu sororile ei nu mai poteau recunósce într'ensa pre surcú'a trupinei glorióse a ginte latine. Inse sórele, de si acoperitu de nuori întunecosi, totu sóre remane, si 'si concentrédia în sine radiele lucinte, pentru cá dupa resfirarea nuoriloru impedecatori, cu

*) Hătêru cuventu turcescu = favóre, gratia. Red. Tr.

atatu mai mare stralucire se se reverse preste orizontu. Asia a fostu acoperita si limb'a romana de nuorii desastreloru secularie; inse si sub nuori acoperita totu limb'a unei atarei natiuni a remasu, a careia mama strabuna Rom'a antica a condusu destinele lunei prin sciintia si prin braçiu; ea a fostu numai intunecata si impededata de a'si reversá radiele sale stralucitórie, dar nici odata n'au apusu de pre orizontulu natiunei romane. Si éta suffandu spiritulu simtiului natiunale si strabatendu preste orizontulu natiunei, a respiratu nuorii cei negrii de pre sórele lucinte alu limbei romane si stralucindu aceea din inaltimea orizontulu preste faci'a natiunei romane, a stersu de pre aceea pét'a cea négra, casiunata prin furtunele secularie, si prin foculu ei divinu a secatu lacrimile asia, càtu faci'a ei si-a recastigatu mûndrétia-i originala intr'atata, càtu reprezentantii sororiloru ei adunati la Montpellier in societatea limbelor latine, nu numai au recunoscutu intr'ensa pre dulcea loru sora, pre limb'a romana, ci ce e si mai gloriosu pentru limb'a nóstra, premiulu cupei de argintu l'a judecatu autorelui laureatu alu cantecului gintei latine, lui Vasilie Alecsandri si printr'ensulu limbei si natiunei romane. Din dulcétia acestei bucurii cu carea este impluta cup'a limbei si ànim'a natiunei nóstre, suntemu fericiti si noi a gustá on. adunare, cá fii ai natiunei romane. Deci nici odata nu m'am simtitu asia de fericitu, asia de voiosu, de candu m'a onoratu increderea iubirei dvóstre cu directoratulu despartimentulu XI. alu asociatiunei transilvane pentru literatur'a romana si cultur'a poporului romanu, cá si tocma in minutulu acestu solenu, candu am onóre a salutá pre on. adunare in limb'a dulce romanésca, in acea limba, pre carea au distinsu-o sororile ei in societatea limbelor latine cu laurul invingerei. Inse unu poporu, una natiune, pre ai carei poeti 'i incoronédia cu laurul invingerei glorióse barbatii celebri ai sciintiei pentru farmeculu dulce alu limbei si sborulu spiritulu celu inaltu, e un'a natiune plina de vitalitate si viétia; deci si natiunea romana are viétia, are viitoriu; si viitoriulu si'lu va prepara, viétia si-o va asecurá singuru prin labore intiusa desvoltanda iatru cultivarea limbei sale. Si ce este altu ceva scopulu asociatiunei transilvane, si prin urnare si alu despartimentulu nostru, in care suntemu intr'uniti, decátu cultivarea limbei si literaturii romane si a poporului nostru romanu tieranu. Glori'a secerata prin limb'a nóstra romana se ne impulpe spre cultivarea aceleia si a literaturii ei pre tóte terenurile activitatiei si in tóte treptele natiunei nóstre romane. Acésta se si-o recunósca de datorintia santa preotulu de pre amvonu, invetiatoriulu din scóla, jurisconsultulu, industriariulu si plugariulu. — La labóre fratiloru! fiacare se si implinésca cu scumpetate chiamarea sa, si facúndu acésta, prin lucru, cultivarea limbei, literaturii si a poporului ne va ajutá Dumnedieulu parintiloru nostri a ajunge la scopulu maretiu, care e

prepararea unui viitoriu mai fericite pentru natiunea romana si eternisarea numelui ei in anelele popóroru Europei civilizate. Si prin acestea, invocandu ajutoriulu Spiritulu Santu, in numele Tatulu si alu Fiulu si Spiritulu Santu, am onóre a dechiara siedinti'a de deschisa!

Adressa càtra Dn. Vas. Alessandri

la Mircesci.

Domnule!

Laurulu invingerei glorióse, care l'au seceratu limb'a romana prin penelulu poeticu alu Domniei Tale, in societatea limbelor latine, acordandu Ti-se premiulu meritatu pentru Canteculu gintei latine, in frumsetiédia si templele Natiunei romane dincóce de Carpati: prin urmare si ale despart. XI. alu asociat. trans. pentru literatur'a romana si cultur'a poporului romanu, pentru care primesce, Te rogamu, expresiunea onórei, devotamentulu si iubirei nóstre fratiesci, care Ti-le cultivamu si eternisamu pentru totu déuna, dorindu-Te ferbinte nu numai cu braçia, ci si cu ànima deschise, cá se binevoiesci a luá parte la adunarea generala a asociat. trans. pentru literatur'a romana si cultur'a poporului romanu tienenda in Símleulu-Silvaniei la 4. Aug. a. c. Te rogamu cá pre unu Mesi'a alu romanismulu se veni-Ti in midiuloculu nostru, spre a ve poté sarutá fruntea si manile, care au eternisatu glori'a limbei romane in concertulu natiuniloru gintei latine.

Adunarea despart. XI. alu asociat. trans. pentru literatur'a romana si cultur'a poporului romanu tienuta in Basesci la 16. Iuliu 1878.

Alimpiu Barboloviciu,
presiedinte.

Vasiliu Popu,
actuariu.

Marele poetu binevoi a responde in urmatóriele :

Mircesci, in Iuliu 1878.

Domnule presiedinte!

Cu mare multiamita am primitu epistol'a d-vóstra de invitare la adunarea generala a asociatiunei transilvane pentru literatur'a romana si cultur'a poporului romanu. Cu o multiamire inca mai viia a'si responde acelei amicali invitari, déca impregiurarile casnice mi-ar permite se me departediu in var'a acésta dela Miresci.

Ar fi o adeverata serbatóre pentru mine, de a me gasi in midiuloculu iubitoru mei frati romani din Símleulu-Silvaniei; inse neputendu a me aflá in persóna acolo la 4. Augustu, gândulu si ànim'a mea voru fi la d-vóstra, aducèndu-ve urarile mele cele mai ferbinti pentru prosperitatea, marirea si glori'a romanismulu!

Primiti, ve rogu, domnule presiedinte, asigurarea simtiriloru mele de cea mai inalta consideratia.

V. Alessandri.

Recensiunea unor ABCdare romanesce.

Secțiunile științifice ale asociației noastre transilvane s'au înființat. Un'a din principalele lucrări ale secțiunii filologice va fi după a noastră părere, luarea la revedere a cartilor noastre școlare și încă din mai multe puncte de vedere.

Ministeriul de culte și instrucțiune al României publică de unu an încoace concursuri repetite pentru unu ABCdaru, din cauza că cele introduse în România nu ar fi la înălțimea pedagogiei moderne.

Dn. docente Ioanu Popu Reteganulu începuse în „Observatoriu“ cu ABCdaru repausatului Rosisescu, introdus de către ministeriul unghurescu în școlile de stat, una serie de recenzii pedagogice. Noi l'am rogatu că se le precurme acolo și se le continue în „Transilvania“, că organu mai competent în materii de acestea. D-sa se învoi cu atatu mai usioru, cu catu se știe, că la publicațiunile literare se afla și barbatii cei speciali. Critic'a d-sale pôte se producea prea usioru anticritice; dară în fine acesta era și scopulu. Acelea potu se trece apoi la respectiv'a secțiune, care le va face locu în colónele publicațiunilor sale.

Red. Trans.

Antai'a carte de lectura și învățatura de I. Popescu.

Acăsta carte are 80 de pagini și se divide în 6 părți:

I. Pregătire pentru scrisu; trei pagini, cu diverse figuri și o pagină cu litere, adică:

Pag. 1. linii verticale și horizontale, imbinarea de linii verticale cu orizontale și figurele „ferestr'a și scar'a“, c'est'a din urma înse nu e bine făcută, căci fuscilii nu ajungu dela o latură până la cealaltă a laturilor.

Pag. 2. linii piedisic dela drept'a spre stang'a și vice versa, imbinarea acestor linii în diverse moduri, dându-și diverse forme;

Pag. 3. conține semicercuri și împreunarea acestora cu linii verticale, orizontale și piedisic*).

Pag. 4. s'eu, după cumu e numerisată, a 6-a, conține dela trasur'a paruale**)

Ac'est'a fu partea I, la carea amu onóre a face următoarele observări:

- a) desemnulu se începe ori unde dela (·), aci nu;
- b) erau destule și mai pucine figure, numai acele se-si aiba obiectele reale, în natură, și încă aprópe de copii;

*) Nu ar fi mai bine curmedisic?

**) Ce e paruala? Dóra paralela?

Red.

c) literele de pe pag. 6 poteau și trebuiau se lipsesca cu totul; erau destule particulele (// i n u v j j l l), din cari se compun literele, căci: a face nisce semne necunoscute, numai că se ne deprindem, și nu pentru a ști ce facem, nu e metodicu. Legea dascal'esca dice: „îndata ce arăți obiectulu, spune-i numele!“ Poftim, aci câteva obiecte, tipuri, fără de nume și prin urmăre fără întielesu. Deci: s'eu nu vei spune copilulu ce are de a face, fără vei dice: „fa asta!“ De te va întreba, i vei responde: „taci!“

S'eu i vei spune ce face, și atunci va merge că și cu az, buche, vede etc.; s'eu nu vei face nici un'a, nici alt'a că mène, ci vei trece la partea a II. pag. 7.

Partea a II-a formédia tractarea literelor mici, după metoda analitică. Asia fiindu, are 20 de cuvinte normale, din cari scóte cele 21 litere resp. sunete principale. Primulu cuvintu normalu e „ac“ cu desemnulu relativu langa elu. Se ne însemnamu odată pentru totu-deaun'a, că: fia-care cuvintu normalu e insocitu de desemnulu relativu. Din acestu cuvintu „ac“ avemu de a scóte sunetele a și c. Lui „a“ i dau buna pace, cu tóte că vocalele i, u, e, o și unele consonante suntu mai usioru de scrisu că elu, ci, căci „a“ e vocală, e asemenea usioru de pronunțiatu că și celelalte vocale, și prin urmăre usioru de tractatu. Lasu dicu pe a, căci deca vre-unu învățatoriu — lasatu se trece tóte cele 4 pag. antecedente pe sub stilulu copilulu — dreptu are dlu autoriu — va ști face fără greutate pe „a“, căci l'a mai făcutu de câteva ori.

„c“ înse nu are locu numai că membru alu cuvintulu „ac.“

Catu de greu e de pronunțiatu acestu sunetu, o știe totu natulu care și-a luat ostentela a'lu pronunțiatu fără ajutoriulu vre-unei vocale, adică că sunetu. E pré grea, nu are locu că litera începătória. Afară de acăsta greutate mai avemu una: atatu literele a, c, catu și cuvintulu „ac“, ni se prezenta, și că tiparite, érași mai multe greutăți de odată!

Alu doilea cuvintu normalu e „sac“ de unde trebuie se scótemu sunetulu „s“, alu 3. „cal“ sun. l; alu 4. „car“ sunet. „r“ adică: a, c, s, l, r.

Cuvintulu alu 5-lea e „mac“, apoi „melc“, după aceea om, focu, ursu, ham, nas, cort, pat, spic, pod, gard, jug, zale, bute, vultur; de unde scótemu sunetele fundamentali; m, e, o, f, u, h, n, t, p, i, g, j, z, b și v. În tóta tractarea de până aci, se vede că dlu autoriu nu pune nici unu pondu pe litere, ca semne de scrisu; presupune că literele le voru ști copii scrie numai decatu, după preparațiunile avute pe pag. cele 4 dela începutu; nu mai trebuie deci se le punem că se ésa óresi-cumu un'a din alt'a, ci le imprasciemu, că fain'a orbulu, cumu ne cadu!

Pre candu tóta lumea ce scrie cu litere latine (ba chiaru și cu de cele jidovesce) știe că: u se face din i, m din n, a din o, b din l etc. pe atunci dlu

Popescu sustiene că ori în ce ordine, totu trebuie se vina odata. Aci imi vine în minte ceva:

Unu cantoru nu urmăria bucurosu tipiculu; stramuta adeca cantarile. Déca-lu reflecta parintele din din altariu, că „nu asta cantare urméza,” elu respundea: „dóra si acést'a e a lui Dumnedieu!” Asia si aci:

Literele, luate cá semne pentru sunete — dupa camu suntu adeca, — sunt ordinate intorsu. Pof-timu, ce consecentia, ce afinitate afla dlu autoriu — cu respectu la forma, că-ci candu e vorb'a de litere, numai cu form'a avemu de lucru, între a si c; c si s, s si l, l si r, r si m, m si e, e si o, o si f, f si u, u si h, h si n, n si t, t si p, p si i, i si d. d si g, g si j; aci se afla, că adeca acestu din urma nu e altu ceva decatu unu g fara o; ei, dar' ilu avemu si tiparitu, pof-timu aci! apoi între j si z, z si b si în fine între b si v?!

Lasamu form'a, cu tóte că: tóte lucrurile, numai în urm'a formei loru sunt, ceea ce sunt; mergemu la sunetu. Déca privimu sonurile, camu urmédia unulu dupa altulu, adeca sonulu ce'lu dau literele susu numite, în ordinea aretata, vedemu că nici aci nu e consecintia. Consecinti'a ar' fi atunci, candu ar' urma mai intaiu vocalele, că-ci ele se potu pronuncia întregi; dupa ele — fara indoiéla, siuierátorele sunt mai usióre; apoi suflátóriele; dupa aceea licuidele si în fine mutele, la cari „c” se le inchida usi'a, adeca acelu „c” ce o deschise dlui Popescu.

Luandu în considerare:

a) că sunetele nu stau în afinitate — luate ast-modu;

b) că literele nu stau în afinitate — luate asia;

c) că avemu de lucru cu 2 soiuri de litere — de odata;

d) că avemu mai multe greutati de odata cu formarea cuventeloru în cari occuru cate 2 consonante înainte vocalei, séu dupa ea;

e) că avemu cuvente normali si mai multu decatu din o silaba, luandu dicu aceste în considerare, trebuie se damu dreptu acelor'a ce sustienu, ca par-tea acésta (II) a Elementariului dlui Popescu, nu e chiaru practica; cu privire la întielesulu cuventeloru inse, trebuie se recunóscemu, sunt cu pucina escep-tiune — usióre, intuitive si prin urmare lesne de tractatu.

Pana nu trecemu mai departe, se amintimu ceva despre desemne, icónele obiecteloru, numele carora sunt luate de cuvente normali. Aceste de buna séma sunt greu de imitatu, ba din partea copilului nici că se póte pretinde, precumu crediu că nici dlu au-toru nu pretinde.

Cu aceste pana aci dise cugetu a fi disu destalu despre materi'a pusa pe 17 pagine. Nu voiu mai însemná de interpunctiuni, ci trecu la pag. 18. Aci urmédia literele Alf. micu scrisu, intaiu vocalele, apoi consonantele; dupa aceea urmédia literele mari si mici, ale Alfab. scrisu, d. e. a A, b, B etc. Literele

mari, ale Alf. scrisu, sunt de buna séma cam inflo-rite, le ar fi statu mai bine déca erau mai simple. Candu ar' fi vre-o lectiune cu litere initiale mari de ale alfabetului scrisu, asiu face-o bucurosu cunoscuta, ci asia trecu la pag. 18, unde vinu literele mici si mari ale alfabetului tiparitu, dupa ele urmédia lite-rele straine. Totu aci vedemu mai intaiu si com'a (,) printre litere. Mai avemu aci, pe pag. 18 si 21 cuvente incepute cu litere mari de ale alfabetului tiparitu, despartite prin come. Ele dicu, sunt ince-pute cu initiala mare, cu tóte că singurulu „Ioanu” e nume propriu, la ortografia inse, nici aci ca ori unde, nu me mestecu.

Trecemu la partea III a, unde sunt tractate so-nurile diumetatite si cele derivate. Acésta parte con-tiene 11 pag. si adeca: 9 pagine se ocupa cu u si i cu sonu de diumetate; a, e, i cu sonu intunecatu; ea, ie, in, iu, ui, iau, se contopescu în unu sonu; é ca ea; ó ca oa (') apostrofulu în loculu unoru vo-cale; c înainte de e séu i cu sonu muiatu; d înainte de i cu sonu muiatu; s, t înainte de i cu sonu mu-iatu. Aci se vede că dlu autoriu a lasatu de o parte metodulu tolositu în partea a II-a, adeca celu ana-liticu si s'a pusu a urmari metodulu sinteticu. Diceri, séu cui i mai place, propusetiuni, inca a formatu dlu autoriu cam prea lungi. Din diceri cu multu mai scurte póte se formédie bucati întregi de lectura. Trebuie se scimu ca pentru copilu si acésta e greu-tate, éra noi suntemu datori a'lu scuti de greutati, că-ci prin aceea ilu scutimu de mecanismu. De totu mecanismulu în cetire, cu greu vomu scuti pe co-pilu si prin diceri scurte, dara apoi prin asia lungi!

Mai avemu 2 pagine din partea a III-a, pag. 29 si 30. Cea dintaiu contine versulelulu „Copilulu calaretiu,” éra a 2-a semnele ce se punu de-asupra litereloru si printre litere. Aceste semne tóte obve-nira în partea a III-a; nu sciu de ce le au mai in-síratu si aci. Dupa mine, nici la finitulu cartiei nu au locu; regulele loru sunt prea abstracte pentru copii incepetori; déca inse occuru în scriere, le fa-cemu cunoscute atunci, candu ne vinu întretiesute în scriere, dara nu separate. Partea a III-ea se ter-mina cu aretarea numeriloru pana la 10, însemnati prin linie si cifre. Óre nu era mai bine, déca are-tarea numeriloru se punea înainte de pag. 26 undeva, că atunci nu veneamu în contradicere cu adeverulu. Omulu are la amendoue manile diece degete; la pi-tióre éra diece, adeca preste totu elu are douedieci de degete?! De ortografia tacu si mergu la partea a IV-a carea e compusa din bucati de lectura. Par-tea acést'a e cea mai buna; aci numai atat'a mai era de doritu, cá multimea descrieriloru se fia mai tare întretiesuta de istorióre, naratiuni etc.; de altu-cumu bucatile de lectura sunt tractate bine, usioru si nu ne face superare cu cuvente din regiunile su-perióre. Scurtu, partea a IV-a e fórte buna, facia de partile I, II. si III.

Partea a V-a contine numai 3 pagine, aducân-

du-ne pe cele dintain 2, literele ciriliane cu cateva esemple, éra pe pag. 3-a aduce doue bucati de lectura „Testamentul unui parinte“ si „Rogatiune.“

Partea a VI. Contiene esemple pentru deprinderea in computu, in ciclulu numeriloru pana la 10.

Acést'a e cartea dlui Popescu, carea adi e introdusa in tóte scólele romane gr. or. si in multe gr. cat. din patria.

Tóte observarile se referescu mai multu la partea a II-a, cà-ci aci e lucrulu celu mai delicatu, si la partea a III-a, aceste sunt mai defectuose. Dupa-ce 'si propuse dlu Popescu a ne dá amana unu Abcdariu compusu dupa metodulu analiticu; dupa cei-i conveni numai tractarea litereloru principale dupa acestu metodu; dupa ce voi ca acést'a parte II-a se o intocmésca conformu scriptologiei mestecate, apoi se'si fi alesu baremu cuventele normali mai bine si era ceva; asia partea II, III, ba se nu dicu pré multu, si cea I. ar trebui scóse frumusieli si inlocuite prin altele mai corecte, cá asia se nu dea atat'a necasu si greutate copiiloru si se fia mai usióra si pentru invetiatoriu, sciutu fiindu, cà invetiatorii — déca voru fi toti unulu ca unulu de cualificati, dupa cumu pretinde metodulu analiticu — mai au inca si altu lucru, cà-ci nu e numai Elementariulu pe care trebuie se puna pondu.

Va urma.)

BCU Cluj / Central University Library

V E S U V U L U.

Cine nu se infioréza, audindu numai numele acestui cumplitu munte vomitoriu? De câte ori isi anuntia elu poterniculu si minunatululu jocu naturale, totu-déun'a diuariele aducu pe intrecute la cunoscentia publica acea scire spaimantatóre. Nu va fi dar fàra interesu a ne ocupa puçinu in colónele acestei foi cu descrierea Vesuvului dupa datele si scrutarile esite la lumina pana acumu, din cari vomu scóte celea mai momentuóse. Caletorindu din Neapole in directiunea sud-ostica, trecèndu orasielè Portici-Resina (Herculanum) si Torre del-Greco, ajunge la Pompei si de aci in o diumatate de óra la Scafatti. Intre cetatile acestea se afla muntele Vesuvulu intr'o inaltime de 3659 pitióre. Departarea muntelui Vesuvu de cetatea Neapole e de 1 1/2 milu; éra de cetatile Pompei si Scafatti e de o óra. Cercetatorii Vesuvului pléca de regula din Pompei si dupa o cale de 3/4 óra ajungu la satulu Boscotre-Case, de unde apoi drumulu tiene numai ca 1/2 óra pana la póla muntelui. Suirea de aci pe munte in pulberea lavei e unu lucru fórtè ostenitoriu si cere tempu celu puçinu de una óra. Vesuvulu are o forma rotundaplesiuga si e acoperitu cu lava. Elu nu sta in legatura cu muntii numiti Apeninii; la pólele si de laturele sale se afla orasielè susu numite, fórtè avute si in stare in floritória, éra pana càtra cósta, délulu e plantatu si infrumsetiatu de vinielè celea mai fru-

móse, ce producu vinulu numitu „Lacrima Christi“ si Vino greco — celu mai renumitu in lume.

In distantia de 1/4 milu totu jurulu seu se acopere cu lava ferbinte, candu adeva vulcanulu 'si urmédia eruptiunile sale. Cu tóte acestea, regiunea Vesuvului e infrumsetiata cu plante, de óre-ce pamentulu e fórtè fertile si asia devastatiunile cauate prin lava se vindeca indata. Càtra virfulu muntelui pietrile sunt totu mai ferbinti si acoperite cu putiósá, éra pamentulu aburédia. Craterulu giganticu cu straturile sale de putiósá rosia si galbina se afla tocma pe culmea muntelui, din care adese-ori se ridica càtra ceriu nuori mari de aburu. In partea de càtra apusu se afla altu munte acoperitu cu lava, care e despartitu de virfulu Vesuvului prin una curmatura afunda, de càtra orasiulu Somma. Asemenea se afla in partea apuséna si unu observatoriu meteorologicu (Reale observatorio meteorologico vesuviano) la inaltime preste nivelulu marei de 2080 urme, care observatoriu s'a construitu in anulu 1844. Unu prospectu fórtè placutu se da privitorului din virfulu Vesuvului spre Neapole, spre mare si campi'a Campaniei càtra Sorento si Salerno. Lucretiu si Virgiliu, poetii din vechime numescu Vesuvulu „Vezeru,“ éra geografulu Strabo, care a traitu pe tempulu lui Augustu scrie, cà muntele Vesuvu afara de virfu e fórtè avutu de plante, éra virfulu lui e sterpu. Esteriorulu lui are colóre cenusia si e plinu de gropi, cá si candu l'ar fi arsu foculu. De aci se póte conchide, cà acestu munte au arsu candu-va, avendu crateru vomitoriu de focu, inse finindu-se materi'a focului, s'a pretacutu in cenusia. Chiar din acést'a circumstantia se esplica fertilitatea lui asia, precum cenusi'a Aetnei e producátóri'a vinieloru fructifere de acolo.

Dupa descrierea acést'a a lui Strabo, pe tempulu lui Nero in anulu 63 Vesuvulu 'si manifestase natur'a sa prin unu cutremuru de pamentu, nimicindu o mare parte a regiunei fructifere. Mai tare au suferitu atunci cetatile Pompei si Herculanum. In anii urmatori, acestu cutremuru s'a repetitu; éra pe tempulu domnirii lui Titus in anulu 79 d. Chr. Vesuvulu a vomitu unu focu infioratoriu, care a acoperitu cu lava ardiatória si cenusia tóta regiunea. Atunci s'au acoperitu cetatile Pompei, Herculanum, Stabiae si alte orasie frumóse. Marele naturalistu Plinius a peritu in midioloculu aburelui spaimentatoriu esaminandu acea catastrofa. Éta cumu enaréza nepotu-seu Plinius intr'o epistola adresata istoricului Tacitu, acelu mare desastru: „S'a escatu unu cutremuru infioratoriu de pamentu — dice elu, — sórele s'a prefacutu in intunereculu noptii si a fostu astupatu de nuori grandiosi de cenusia. In acea intunecime, flacare de focu sborau din internulu muntelui, se vedéu fulgere schinteitóre, marea siuiera, stancelè de metale se topéu, vaietele barbatiloru, muieriloru si ale copiiloru fugatori se audiau in tóte partile; in loculu cetatiloru frumóse cu vile si cam-

piale loru fructifere se ridicau munti de cenusia, totulu era unu ce intristatoriu si infioratoriu . . .“

Din acestea potemu conchide, că atunci s'a schimbatu form'a muntelui si s'a nascutu virfulu lui, care astadi se numesce „Vesuvu.“ De atunci Vesuvulu in mesura mai mare ori mai mica si-a repetitu mai de multe ori eruptiunile sale. Asia sub domni'a lui Septimiu Severu a. 203, dupa aceea in a. 472 si mai tardiu érași in evulu mediu. Eruptiunea cea mai infricosia s'a intemplatu in an. 1631, care a tîenutu mai o luna de dile. Inse inainte de acésta muntele a fostu in linisce 131 ani, in care tempu la anulu 1538 langa Pozuoli de odata s'a ridicatu din pamentu Monte-nuovo (muntele nou), ér in Sicili'a muntele Aetna totu lucrá necontentitu. Cu ocasiunea acelei eruptiuni s'a produsu unu nuoru de aburi, care s'a intensu preste 12 mile □. Din internulu muntelui au esitu siese riuri de lava, cari au ingropatu mai multe orasie. Aprópe 4000 ómeni au peritu, éra ventulu a dusu cenusi'a pana la tiermurii marei adriatice, ba dupa cumu se vorbesce, chiar pana la Constantinopole. In anulu urmatoriu 1632 Aetna inca a inceputu a lucra, cu tóte ca pre candu Vesuvulu larmuiá, Aetna cam pausá. In a. 1660 lav'a incepù a curge fóra nici unu mugetu, care circumstantia se esplica de acolo, că fluviulu si-a luat calea pe celea trei crepatari betrane si asia nici unu obstaculu nu avuse nu i-a statu nimicu in calea sa. Periculósa a fostu si eruptiunea din a. 1707 inceputa in Maiu si terminata abia in Augustu, candu acumu Neapole se astupase cu cenusia. Asemenea eruptiunea din an. 1766 s'a inceputu in Martiu si cu pucina pausare a duratu pana in Decembre. In a. 1779 saréu stance ardietórie cu gramad'a din crateru pana la inaltime de 2000 pitióre, candu in satele vecine, caldur'a era nesuferibila, omulu de abia putea se resufe, tusiá necontentitu si ametiá de capu. Paserile peria; aburi gigantici in form'a steleloru se ridicau din mnnte. In nóptea de 6. Aug. acelui anu se vedé falfaindu de asupra muntelui unu globu de focu, care semaná multu cu lun'a resarinda. In cealalta nópte o plóia mare infricosia cu sunete cumplite, éra stropii de plóia casiuna rane de focu. In diu'a urmatória 8. Aug. a. 1779 s'a produsu unu tunetu teribile, care a causatu in Neapole derímarea multoru edificie si spargerea multoru ferestri. Dupa acelu tunetu a saritu una columna de flacari, de 3 ori mai inalta decâtu muntele, dupa cumu marturisesce martorulu ocularu Hamilton.

Eruptiunile mai dincóce ale Vesuviului s'au intemplatu in anii 1804, 1805, 1822, 1850, 1855, 1858, 1861 si 1872. In a. 1822 a vomitu o plóia cu cenusia asia de mare, in càtu in Neapole diua trebuiau ómenii se aprindia luminele cá se se vedea, éra cenusi'a s'a intinsu in distantia pana la 105 mile italiene. Prin eruptiunile dela a. 1850 pana 1861 craterulu de susu s'a cufundatu in diosu la distantia de 180 pitióre. In a. 1861 au patimitu fórté orasielulu

Torre del Greco. In a. 1872 directorele observatoriului de pe Vesuvu, profesorele Palernu, pre langa totu periclulu ce 'lu amenintiá, nu si-a parasitu loculu seu de observare asupra senneloru premergatorie si inceputulu eruptiunei, despre care scrie urmatórele: „In 23. Maiu la 3 óre d. a. a inceputu se ésa lav'a din partea sudica dintr'o crepatura angusta a unei stance. Acea crepatura s'a vediutu desu de demanétia aprópe de craterulu celu mare si s'a facutu sub cutremurari de pamentu, care au tîenutu 48 óre. Càtra séra crepatur'a era asia de mare, in càtu facù altu crateru. Càtra mediulu nóptei acestu crateru impreuna cu celelalte presentá unu fenomenu fórté frumosu. Partea din susu era incungiurata cu focu, din care s'au facutu mai multe pêraie de lava, si acestea se versau in tóte partile in diosu. Cautandu prin perspectiva, muntele infaciosiá una jocaría de focu. De càtra diua eruptiunea a incetatu, inse in interiorulu muntelui se audia unu murmuru fiorosu. Acestu murmuru facù nu numai pre ómenii din Torre del Greco se petréca tóta nóptea in pitióre, ci chiaru si regele priví fenomenulu din culmea muntelui Capo de Monte langa Neapole, unde se aflá palatulu regescu.

Candu Vesuvulu 'si anuntia eruptiunea sa, o frica mare cuprinde pre toti locuitorii acelei regiuni. Avutii si seracii parasindu'si bunurile si vetrele loru fugu in tóte partile, cá se scape de periclulu ce li amerintia. Aici unu tata ori mama cu ánima franta si desperata isi cauta copii perduti; colo betrani nepotintiosi se róga de ajutoriu spre a putea scapa dinaintea diluviului de focu, si asia bietulu poporu fuge sermanulu in cete numeróse càtra Neapole, unde auctoritatile civili si militari facu totu ce se póte pentru scaparea loru.

Siomecut'a mare, finea lui Iuliu 1878.

Elia Popu,
invet. normale.

Din comitatulu Bistriti'a-Nasendu.

12 Iuliu 1878.

Domnule Redactoriu!

La noi romanii de dincóci de betranii Carpati, sunt rari, nu dilele, catu mai multu momentele de mangaiere, momentele de bucuria sufletésca, pre orizontulu vietiei bisericesci, scolari si sociali, — éra de viétia politica nu póte fi verb'a.

Si tocmai pentru-cà sunt rari atari momente cari revarsa in ranele ánimeloru nóstre toplesite de amarire sufletésca cate unu picuru de balsamu alinatoriu, se cuvine, cá totii cati amu remasu ne atinsi de crassulu pessimismu, — se ne comunicamu unii altor'a multiamirile nóstre.

Triumfulu eluptatu de curendu de mus'a romana dela Mircesci, in concertulu museloru latine dela

Montpellier, — justifica pe deplin asertulu de mai susu, firesce intr'unu cercu de activitate cu multu mai inaltu, intr'unu sensu eminentu literariu.

Dar' se nu me estindu prea departe! Vorb'a este de imbunatatirea spirituale a starei institutului preparandiale gr. cat. din Gherl'a. Se me esplicu: Este cunoscutu tuturoru romaniloru din Transilvani'a, cà Naseudulu indata cu inceputulu absolutismului de candu datèza de comunu si inceputulu scòleloru nòstre, dete acestora invetiatori si inca buni, dupa imprejurarile timpului de atunci. — Invetiatorii esiti din preparandi'a Naseudului, condusa dela 1858—68, de dester'a mana a bravului ei profesoru B. Petri, a inplinitu pe deplin scaderile vedite pe ici colea in instructiunea poporale. Dar' apoi la atat'a au si ramasu scòlele nòstre din dieces'a Gherlei si cu densele mass'a poporului. Cà-ci cu stramutarea institutului pedagogicu dela Naseudu la Gherl'a, in locu sè se fi stramutatu si spiritulu si disciplin'a, adeca poterile de instructiune, dejà bine otielite in sfer'a loru de activitate, au inceputu a se dispune la catedrele profesorali dela institutulu pedagogicu Gherlanu totu ómeni tineri, fara nici-o pregatire de Dómne-ajuta, intielegu pregatire pedagogica; teologi tineri, absoluti de prin seminariale catolice de prin Pesta si aiurea, unde firesce abstragèndu dela aceea, cà se ocupara mai multu cu dogmele si cu institutiunile bisericeii catolice, dar netrecèndu-le nici prin minte cà voru fi aplicati cá profesori de preparandia, nu se mai ocupara cu studia didactice si pedagogice.

Nici cu atat'a nu e destulu. In Gherl'a dupa cumu m'am informatu insu-mi, dispusii de profesori se incarcara si cu alte oficii diecesane (actualulu administ. alu St-Margitei) si asia timpulu care li-ar' fi remasu spre perfectionare pre cale autodidactica, ilu folosira la alte lucruri, esactorali, consistoriali etc. De aci nu e mirare, cà intregu contingentulu de invetiatori datu de acèsta preparandia dela 1868 pana astadi, nu 'si cunòsce, si apoi firesce nici nu 'si póte implini chiamarea. Esceptiunile sunt fórte rari. Celu ce au asistatu la vre-unu esamenu, datu de vre-unu invetiatoriu esitu din preparandi'a gherlana, va cunòsce usioru pre magistru, din discipulu. Eu unulu si cu mine alti cari cugetamu cà pricepemu cate ceva din instructiunea poporale, ni-amu convinsu despre tristulu adevèru. Se ne mai miramu apoi, cà, poporulu nostru nu voiesce se'si dea pruncii la scòla si se dea plat'a dascalului; cà-ci precumu bine dice: nu cunòsce nici unu sporiu. Si apoi de unde se si póta face sporiu bietulu dascalu, candu elu numai cu numele e dascalu, cà-ci candu 'lu intrebi de metodu istoricu, geograficu, ori alu calculatiunei, de alu sciintieloru naturali, elu iti respunde cà de acelea n'a auditu in preparandia, ci numai de metodu scriptologicu.

Asia firesce cà nu potea merge. Neindestulirile poporului cu progresulu invetiatoriloru, se vede cà au ajunsu si la urechile venerab. consistoriu gherlanu,

ceea ce deducemu din impregiurarea, cà precumu amu intielesu, ba chiaru scimu, cu inceputulu anului espiratu scol. 187⁷/₈ vener. consist. episcopescu a dispusu fórte nimeritu de profesoru preparandiale pre D. Basiliu Borgovanu, unu tineru bine cunoscutu prin partile nòstre inca de pre candu finise in Naseudu studiale pedagogice sub Petri, apoi totu aci gimnasiulu cu celu mai stralucitu succesu; dupa aceea asculta intre altele studia filosofico-didactice la universitatea din Vien'a si Bpest'a. Pregatirea D. Borgovanu pe terenulu pedagogicu dupa principiale moderne o potu cunòsce altu-cumu si cei cari nu au avutu ocaziune a'lu cunòsce in persóna, din opsiorulu dsale, lucratu in decursulu a. c. in graba si din imperativa necesitate: „Metodulu computului in scòla poporale.“ Gherl'a 1878, din care se vede (vorbindu cu cuvintele unei critice facute asupra cartei in Bukovinaer paedagogische Blaetter Nr. 3 si 4 pag. 38—39) cà autoriulu nu este patrunsu numai de principiale moderne, pre cari radima scòla popolara, dar cà si intielege cumu se potu pune in praxa aceste principia etc. Dreptu ce gratulamu preparandiei din Gherl'a si multiamimu venerat. consistoriu pentru acèsta alegere nimerita, asecurandu ambe partile, cà si-au aflatu in d. Borgovanu pre profesorulu adevèratu, carele va sci se ridice cu ajutoriulu vener. consistoriu institutulu preparandiale la inaltimea chiamarei sale. Si acestea tóte sunt caus'a bucuriei nòstre. Altu-cumu trebue se recunòscemu, cà institutulu acesta cá multe alte de asta natura, a fostu si mai este si astadi lipsitu de multe mijlòce subsidiari in invetiamentulu preparatoriu pentru invetiatori buni. Si pre catu este bucuri'a de mare, pre atatu ar' fi durerea, candu, dupa cumu se camu intempla, din considerare façia de alti individi, s'ar' incerca vre-o suplinire nenimerita, spre daun'a nòstra, a invetiamentulu si imputarea autoritatiloru nòstre.

La atare nefericita incercare, la carea nu ne asteptamu, nu amu lipsi a da spreziune simtiementulu nostru de durere.

Unu Naseudeanu.

Chronic'a scolastica din Romani'a.

Din conspectulu ce publicaramu si noi in Nr. 16 pe pag. 192 s'a vediutu, cà in scòlele Romani'e incepèndu dela elementarie pana susu la universitati, invetiara in a. 187⁷/₈ apròpe la 100 de mii scolari si studenti, dintre carii 558 au fostu la cele doue universitati, dela Bucuresci si Iasi. Mai invètia si in Franci'a, Belgiu, Itali'a, Germani'a celu pucinu un'a miie de teneri romani.

Este usu vechiu in Romani'a, cà in 29 si 30 Iuniu st. jul. se se tiena solemnitatea impartirii de premie la tenerimea de ambele sexe si inca déca se póte, in presenti'a Domnului terei. Intocma se

intemplă si asta-data. Monitorulu oficială descrie solemnitătea din 29 Iunie așa :

. Dîu'a de 29 Iunie fiindu, in toti anii, destinata pentru solemnitătea distribuirii premiilor scolare, in anul acesta acésta di s'a serbatu, cá si in anul trecut, in palatul universitatii (sal'a Senatului), pentru tóte scólele de baieti din capitala, conformu programului publicatu mai dinainte prin „Monitoru.“

In acésta di, cu multu mai nainte de or'a fic-sata prin programu, atatu sal'a Senatului josu destulu de spatiósa, catu si tribun'a publica susu, erau pline de asistenti si de tóte clasele societății, asteptandu deschiderea solemnității. Intre asistenti se vedea figurandu dn. primu-presiedinte alu inaltei curti de casatiune, dn. Calenderu, membru, si alti inalti functionari.

M. S. Domnitorulu esprimandu inalt'a dorintia de a asista, ca si alte dati, la aceste solemnitati scolare, la orele 12 si jumătate a si sositu insocitu de dn. maresialu alu curtiei si de unulu din adjutantii domnesci; la coborire din trasura a fostu salutatu de music'a gardei civice si la scar'a principala, primitu de catra d-nii ministri de interne si instructiune, dn. rectoru alu universitatii, dnii membrii ai consiliului permanentu de instructiune si dn. directoru generale alu ministeriului instructiunei, care au insocitu pe Mari'a Sa, in sunetulu musiciei, pana in sal'a solemnității, unde Mari'a Sa 'si-a luat loculu in faci'a tronului pe estrad'a facuta inadinsu, avendu la drépt'a pe dn. ministru de interne si la stang'a pe dn. ministru de instructiune.

Solemnitătea s'a inceputu prin esecutarea „Cantulu gîntei latine,“ de distinsulu nostru poetu V. Alesandri, de catra elevii conservatoriului de musica si de ai celorlalte coruri insocite de orchestra, compusa din profesorii si elevii conservatoriului.

Dupa acést'a dn. Aronu Florianu, vice-presiedintele consiliului permanentu de instructiune, inaintandu in faci'a Mariei Sale, a pronuntiatu urmatoriulu discursu :

Prea inaltiate Dómnne!

Presenti'a Auguste Persóne a Mariei Vóstre la acésta solemnităte consacrata tinerimei studióse din diferitele institute de instructiune si educatiune din capitala, spre a'si lua recompens'a diligētției si labórei depuse in cursulu anului scolariu trecut, este prob'a cea mai evidenta de viulu interesu ce Mari'a Vóstra pórtă progresulu si prosperitatii morale si materiale a țierei, care cu tóta sigurant'a si-a incredintiatu destinele in manile Mariei Vóstre.

Candu devis'a timpulu in care traimu este progresulu si cea mai mare posibila desvoltare a activitatii omenesci, era fórté naturalu cá, dupa esemplulu natiunilor civilizate, se se creeze si in Romania'a felurite institute de cultura, in cari tinerimea se'si póta desvolta si a'si face utile facultatile sale fizice si intelectuale spre onórea țierei si binele umanitatii.

Seculii trecuti, Prea Inaltiate Dómnne, n'au fostu, din nefericire, nici de cumu favorabili progresulu si culturii Romaniei; si pe candu alte natiuni rivalisau intre densele spre a'si intinde sfer'a ideiloru si cunoscintieloru si a se intrece unele pe altele in descoperiri si inventiuni, de cari ne minunamu astadi, romanulu cu arm'a la bratiu se luptá cu eroismu pentru independenti'a țierei, pentru libertatea si chiaru esistenti'a ei.

A trebuitu se vina timpu de resuflare, de linisce si pace, pentru a se putea funda si in Romania'a scóle si institute de diferite ramuri ale cunoscintieloru omenesci, de arte si sciintie, si apoi prin zelu si activitate a rescumpera timpulu si a deveni demna de a figura cá membru cautatu si respectatu in concertulu țieriloru culte.

N'avemu pretentiunea, Prea Inaltiate Dómnne, de a compara tinerele nóstre institute de instructiune si educatiune, cari datéza abia de eri-alalta eri, cu ale altoru țieri mai inaintate si cari sunt fundate si functionéza de sute de ani; dara, multiamita impulsiei patriotice si nationale a guvernului, potemu constata cu o modesta bucuria, cá ele, dupa conditiunile in cari se afla, 'si dau fructele dorite si asteptate cu sete de intrég'a natiune.

Astu-feliu scólele rurale dau pe totu anul cate unu numeru insemnatu de copii dotati cu cunoscintiele elementare cerute de program'a oficiala; din scólele primarie urbane de ambe secse ese pe fia-care anu unu numeru si mai mare de baieti si fete, cari si-au procuratu cunoscintiele necesare cerute de o cultura mai ingrijita; seminariile dau preoti petrunci de misiunea lor si demni de a invetiá pe poporu religiunea si a propaga moral'a evangelica; din scólele de agricultura esu tineri cu cunoscintie teoretice si practice pentru esplotarea bogatiiloru pamentului; scólele de meserii si profesiuni primitu cá peste pučinu se va emancipa industria romana; gimnasiile si liceele prepara cu succesu pe tineri pentru specialitatile universitare, pentru necesitatile Statulu si pentru a se forma o elita de barbati, cari se dea tonu societății; in fine scólele normale de baieti si fete prepara invetiatori si invetiátóre, dotati cu cunoscintie pedagogice, metodice si didactice.

Fíindu recunoscutu, Prea Inaltiate Dómnne, cá cultur'a si civilisatiunea mai inalta nu se improviséza, romanulu modestu nu pretinde a face sfortiaru imposibili, ca se ajunga curendu marile ideale din secolulu lui Pericle, Augustu si Ludovicu XIV; dara cu credinti'a in Dumnedieu si cu speranti'a in stimularea si incuragiarea guvernului, aspiratiunile lui tindu cá prin munca si labóre, prin rabdare si asteptare, celu pučinu se se apropie de acei ómeni mari, cari au ilustratu acele secole ce nu se voru sterge nici odata din memori'a umanitatii, si voru fi totu-deaun'a ideale si modelle de imitatu.

Despre inteligenti'a, atitudinea si curagiulu romanulu avemu probele cele mai stralucite si mai

apropiate, cele doue victorii reportate in dilele trecute: un'a pe campulu de batalie, unde armat'a romana sub comand'a Mariei Vóstre, s'a incarcatu de gloria pentru eroismulu seu, si alt'a pe campulu literariu castigata de simpaticulu poetu Alesandri cu ocasiunea concursului intre natiunile de origine latina pentru compunerea cantului gintei latine. Aceste doue victorii, dupa ce au trimbitiatu in lume numele de romanu, geniulu si talentulu lui, si au incarcatu de gloria pe victoriosii luptatori, voru implea doue pagine din cele mai frumóse ale istoriei nationale, spre a servi de exemplu generatiunei contimporane si celoru viitóre si a fi unu monumentu sublimu pentru intrég'a natiune romana.

Terminandu, nu potu a nu ve adresa cateva cuvinte, si voue eleviloru, cari prin diligentia in studiu si bun'a conduita in cursulu anului scolariu espiratu, ati meritatu distinctiunea de a fi recompensati pentru ostenelele vóstre. Veniti acumu de primiti premiile ce vi s'au destinatu, si nu uitati, cá prin tr'acést'a ati luat obligatiunea, cá si in viitoru pana la finele carierei scolare, prin zelu si activitate, se fiti demni de a participa la asemenea onóre. Pastrati in adanculu inimei vóstre recunoscint'a cea mai curata pentru parintesc'a sollicitudine si amóre, cu care Prea Inaltiatulu nostru Domnu a bine voitu a presida acésta solemnitate si a incununa labórea si silintiele vóstre. Aduceti-ve totu-deaun'a aminte de intielépt'a povatia ce v'o dà poetulu filosofu din anticitate:

Qui cupit optatam cursu pertingere metam.
Multa fecit, tulitque puer, sudavit et alsit.

Sapati adencu in ânim'a vóstra trinitatea cea nedespartita pe care o forméza: Dumnedieu, Patri'a si Justiti'a, care se ve fia stéu'a polara, spre a ve conduce la portu pe marea furtunósa a vietiei, fia publica, fia privata. Numai astu-feliu veti deveni crestini adevérati, ómeni buni si cetatieni patrioti si onesti spre onórea tierei si binele umanitatiei.

Traiésca Romani'a!

Traiésca Mari'a Sa Domnitoriulu!

Traiésca Mari'a Sa Dómn'a!

Dupa acestu discursu M. Sa Domnitoriulu a bine-voitu a responde in terminii urmatori:

„Domniloru profesori!

Domniloru institutori!

Simtiu o deosebita multiamire a Me afla in mijloculu tinerimei studióse in diu'a impartirei premiiloru, si a potea incununa cu man'a Mea silintiele si diligentia la invetiatura.

Mari si, pentru tiér'a nóstra, pururea memorabile evenimente M'au impiedecatu anulu trecut a Me afla in capitala in timpulu acestei solemnitati, dara si atunci amu serbatu diu'a de astadi in acea parte a tierei, care a fostu in totu-deaun'a cuibu de vitejie si de fapte romanesci, in Olteni'a, ai carei fii rivalisandu in curagiu si abnegatiune cu fratii loru

de dincóce de Oltu si de dincolo de Milcovu, au justificatu inca odata vechiulu loru renume.

Puçine cuvinte voiu avea de adaogatu la cele ce ve diceamu acumu doui ani, spre a lauda zelulu si activitatea d-vóstra, dloru profesori si dloru institutori: spre a imbunatati silintiele si aplicatiunea vóstra la invetiatura, iubiti copii, prin care voi faceti nu numai fericirea parintiloru vostri, dara prin care veti potea intr'o di deveni cetatieni buni si folositori ai Patriei.

Frumós'a si nepretiuít'a comóra a stravechiei nóstre mariri s'a mai inavotitu, in cursulu anului incetatu, cu noue si stralucite fapte si astu feliu presentulu, destainuindu ne trecutulu, ne-a deschisu portile maretie ale viitoriului, catra care man'a nevediuata a provedintiei a condusu pnururea natiunea nóstra, facénd'o se invinga pana in sfirsitu tóte greutatele.

Pe de o parte, vitejii nostri osteni impletea érasei dafini pe gloriósele loru stéguri si faceau cá bétran'a Dunare se tresalte din nou la numele de romanu, éra pe de alt'a bardulu nostru nationalu ducea acestu nume neperitoriu in tierile departate si inrudite, unde elu culegea inflorit'a cununa a museloru. Acestu nume de romanu, cuventatu astadi cu stima si cu respectu in tóte partile, voi trebue dara, iubiti scolari, se ve siliti a'i face onóre, imbogatiendu ve mintea, desvoltandu-ve si cultivandu-ve inteligentia, intarindu-ve ânim'a cu morale si religióse precepte, cu mari si patriotice exemple.

Éra d-vóstra, d-loru profesori si d-loru institutori, cari inzestrati si inarmati junimea ce ve este incredintiata cu valórea sciintiei, cu poterea si credintia in Dumnedieu, in adevéru si in virtute, aveti un'a din cele mai importante misiuni in Statu si meritati astu feliu cea mai de aprópe sollicitudine din partei. Fiti siguri, domniloru, cá un'a din cele mai constante preocupatiuni ale guvernului Meu este si aceea, de a ve inlesni, pe catu se va potea mai multu, implinirea cu succesu a nobilei d-vóstre sarcini, punendu-ve, pe catu se va potea mai bine, in positiune de-a ajunge la scopulu caruia v'ati devotatu.

Societatea intréga ve va fi astu-feliu recunoscátóre de bun'a directiune ce veti da acestoru tinere fiintie, si dens'a va bine-cuventa ostenelele d-vóstra.

Aci in scóle odraslescu fragelele lastare, cari 'si voru defasiura mai tardiu numerósele loru ramure in tóte directiunile activitatiei nationale; faceti dara cá aceste lastare se devina intr'o di puternicii stejari, sub cari se se póta umbri cu incredere si cu mandria scump'a si iubit'a nóstra mafna, Romani'a.“

Acestu respunsu, plinu de patriotismu si incuragiare pentru domnii profesori, fu intreruptu de mai multe ori prin aplause prelungite.

Indata dupa respunsulu Mariei Sale s'a facutu apelulu nominalu alu eleviloru de premiatu, cari s'au prezentatu succesivu de si-au primitu cununele si premiile din manile M. S. Domnitoriului.

Premiatii I cu cununa erau salutati la incununare

de catra music'a gardei, éra premiatii absolventi de licee, seminariu, scólele comerciaale si normala, pe langa premiele date de ministeriu, au mai primitu si cate unu deosebitu premiu din partea M. S. Domnitoriului, consistandu in carti, atlase si tablouri, premie tramise anume de Mari'a Sa pentru acésta ocaziune, ca semnu de mare interesu si inalta sollicitudine ce are pentru instructiune in genere si pentru elevii diligenti in parte.

Dupa terminarea acestei solemnitati, Mari'a Sa adresà cate-va cuvinte unora din domnii profesori si apoi parasí sal'a in urarile asistentiloru si canteculu muziceii, fiindu condusu pana la scar'a de josu de aceleasi persóne cari 'L-au intempinatu la intrare.

In temnitia.

Scrisu-mi-a fostu ca 'n viétia se nu mai amu parte
Macaru o di 'buna se dicu c'am traitu,
Ci spre chinu, necasuri si spre suferintia
Fàra nici o mila sórtea m'a menitu.

Dara cu rãbdare si resignatiune
Voiu goli paharulu implutu cu veninu,
Avendu consciintia, cà pe santu altariulu
Dieitatie mele viati'a mi-o inchinu.

Cernautiu in 10 Augustu st. n. 1878.

C. Morariu.

Adunarea generale a asociatiunei
transilvane pentru literatur'a si cultur'a poporului
romanu.

Acésta adunare se tienù pentru a. c. la orasiulu Sîmleu in comitatulu Selagiului, in 4 si 5 Augustu si a fostu una din cele mai bine cercetate. Intru asteptarea proceselor verbali ale adunarei, noi amu lipsitu pana acumu a descrie decursulu aceleia, precumu facura celelalte foi periodice romanesce de dincoce de Carpati; éra procesele verbali nu s'au potutu publica pana acumu, din cause independente de vointi'a redactiunei; ele inse, de si mai tardioru, ne voru veni de siguru, éra lectorii voru fi desdaunati chiaru prin coprinsulu loru carele, déca vomu reflecta la regiunea in care se tienù adunarea, precumu si la relatiunile ethnographice ale aceleia, este mai interesantu decatu multe altele din trecut; cà-ci déca de es. din regiunea Brasiovului, ori de pe la Sibiiu, Blasiu, Alb'a, Fagarasiu, Nasaudu, Deva, Abrudu, Reginu, Lugosiu, Aradu etc. Se voru aduna la unu locu cate 5—6 sute de romani, barbati si femei la vreo serbare nationale literaria si scientifica, nu va fi nici-o mirare; dara candu cu asemenea scopu vei vedea adunatu acelasiu numeru, séu si

mai mare in regiuni mai departate de centruri, cà in Siomcut'a, Sîmleu, Satmariu, Sigetulu-Marmatiei s. a., satisfactiunea si bucuri'a trebue se fia firesce indoitu mai mare, si credinti'a in vitalitatea natiunei se crésca in aceeasi proportiune. Una proprietate caracteristica mai avù adunarea nóstra dela Sîmleu: cà óspetii romani fusera primiti cu tóta buna-vointi'a si de catra populatiunea magiara, carea pre catu se pare, mai nu pricepe de locu aprigele dissensiuni romano-magiare din Transilvani'a, care in adeveru sunt si remanu, celu puçinu pana acumu, neintielese de tóta lumea.

In acésta adunare s'au tienutu doue dissertatiuni istorice despre scóle si de mersulu civilisatiunei la romani, de catra dnii profesoru dr. Grigorie Silasi et dr. Iosifu Hodosiu; s'au votatu cà si in alti ani, mai multe burse pentru studenti si subventiuni pentru inventiacei si sodali dela diverse professiuni industriarie; s'au inscrisu membrii noi si s'au incassatu 628 fl., suma considerabile destulu, déca vomu reflecta si la spe-sele póte de una miie fiorini, pe care confratii nostri locuitori din acea regiune le facura cu nobilele scopu de a recepe cu tóta demnitatea pe óspetii veniti din tienuturi departate, cumu si a inaltia prestigiulu adunarei si a'i imprime timbrulu nationale, ceea ce le si succese preste tóta asteptarea, mai alesu candu si discussiunile in siedintiele publice, si petrecerea la més'a comuna, si balulu de a dou'a di decursera cu tóta moderatiunea si demnitatea.

Una singura impregiurare fu regretata de toti cei adunati: cà eminentii nostrii dni presiedente prepositulu Timoteu Cipariu si v-presiedente Iacobu Bologna impedecati din cause grave, n'au potutu participa si conduce acea adunare in totu respectulu memorabile, si asia dens'a isi alese unu presiedinte ad hoc.

BIBLIOGRAFIA.

Din tipografi'a Römer & Kamner se potu trage urmátoriele carti:

Manualu asupra procedurii in cauzele mai menunte procesuali civile (Articulu de lege XXII. 1877) scrisu pre sém'a poporului romanu, in specie pentru judecatoriele comunale de Iosifu Popu, jude cercuale regescu. Pretiulu 80 cr.

Handbuch über das Verfahren in Bagatellangelegenheiten (Gesetzartikel XXII vom Jahre 1877) geschrieben für das Volk, insbesondere zum Gebrauche bei den Gemeindegerichten von Iosif Popu, königl. Bezirks-Richter. Deutsch von Julius Reich, geprüfter Richter. Preis 80 kr.

Carte de lectura romanésca pentru clasele gimnas. inf. si reali I., II. o. III., IV. broch. 50 cr.

Gramatic'a romana pentru clasile gimn. part. form. de Munteanu, broch. 80 cr.

Gramatic'a romana pentru clasile gimnas. part. sint. de Munteanu, broch. 1 fl. 15 cr.